

Однак політика Національного банку в монетарній сфері на найближчу перспективу залишатиметься відносно жорсткою, спрямованою на підтримку безінфляційної тенденції та запобігання впливу зовнішніх шоків на економіку України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст] : навч.-метод. посіб. / В.В. Коваленко, К.Ф. Черкашина ; Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 138 с.
2. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734&cat_id=124733.
3. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України : Постанова Національного банку від 30.04.2009 р. № 259 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0410-09>.
4. Ліквідність банківської системи України : Науково-аналітичні матеріали. Вип. 12 / В.І. Міщенко, А.В. Сомик та ін. – К. ; Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
5. Інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 28.08.2001 р. № 368 зі змінами від 17.12.2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
6. Аналітичний огляд банківської системи України за 9 місяців 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rurik.com.ua/our-research/branch-reviews/1187>.
7. Інфляційний звіт НБУ. Вересень 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=22249640>.
8. Про затвердження Положення про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи : Постанова Правління Національного банку України від 17 вересня 2015 року № 615 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=21857413>.
9. Національний банк України оптимізує інструменти з управління ліквідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=21954707&cat_id=55838.

УДК 338.433

Чепка В.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ КООПЕРАТИВІВ У СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ

Статтю присвячено розробці методики прогнозування фінансових надходжень від реалізації майбутнього врожаю, яку доцільно використовувати кредитними кооперативами для встановлення кредитоспроможності позичальника та визначення економічно обґрунтованого розміру кредиту для сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: кредитний кооператив, спеціалізовані кредитні структури, сільськогосподарське підприємство, кредитування, позика, позичальник, рейтинг.

Чепка В.В. ПРЕПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНЫХ КООПЕРАТИВОВ В СЕЛЬСКОЙ МЕСТНОСТИ

Статья посвящена разработке методики прогнозирования финансовых поступлений от реализации будущего урожая, которую целесообразно использовать кредитными кооперативами для установления кредитоспособности заемщика и определения экономически обоснованного размера для сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: кредитные кооперативы, специализированные кредитные структуры, сельскохозяйственное предприятие, кредитование, ссуда, заемщик, рейтинг.

Чепка V.V. THE BACKGROUND OF DEVELOPMENT OF THE CREDIT COOPERATIVES IN THE NON-URBAN AREA

The article is dedicated to development of the methods of forecasting financial incomes from the sale of the next output yield, which should be used by credit cooperatives to establish the credit standing of the loan-subscriber and the identification of economically sound amount of credit for agricultural enterprises.

Keywords: credit cooperative, particularized credit structures, agricultural enterprise, extending credit, borrowed money, loan-subscriber, renting.

Постановка проблеми. Через специфічні умови функціонування, зменшення можливостей до самофінансування та повільного розвитку інвестиційних процесів у сільському господарстві важливим джерелом формування господарського капіталу сільськогосподарських підприємств є кредит. Від доступу сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів залежать: можливість збільшення обсягів виробництва, а отже і забезпечення продовольчої безпеки держави; раціональне використання внутрішніх фінансових ресурсів; забезпечення безперервності та, як результат, – прискорення відтворювального процесу.

До основних обмежень розвитку ефективного фінансового ринку варто віднести: асиметричність

інформації, відсутність ліквідної застави, високі трансакційні витрати, специфічні ризики, з якими стикаються кредитні установи при кредитуванні сільськогосподарської галузі [1, с. 27], а також нерозвиненість ринку землі та сільськогосподарської продукції, відсутність у банківській структурі кооперативних і спеціалізованих банків.

Тому розвиток кооперативних процесів у сільській місцевості може стати потужним імпульсом до підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств та сільськогосподарської галузі в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи надзвичайну важливість проблематики, дослід-

дженню розвитку спеціальних кредитних структур у сільській місцевості приділяють увагу багато вчених-аграрників: С. Дем'яненко, І. Кузьмін, Н. Калантай, А. Харсун та ін. Проте нині питання щодо практичного вирішення проблем активізації діяльності кредитних кооперативів залишаються недостатньо розв'язаними.

Постановка завдання. Завдання статті полягає у висвітленні основних проблем розвитку кредитної кооперації у сільському господарстві України, зокрема встановлення економічно обґрунтованого розміру надання кредиту сільськогосподарським підприємствам – членам кредитного кооперативу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах становлення та розвитку сільського господарства в Україні важливу роль у розширенні доступу до кредитних ресурсів сільського господарства повинна відігравати кредитна кооперація. Остання здатна максимально точно врахувати специфічні умови діяльності суб'єктів господарювання, має змогу контролювати доцільність використання кредиту і кредитні ставки в ній значно менші, ніж у комерційних банках.

Особливості спеціальних кредитних структур проявляються у такому:

- основним принципом діяльності є соціальне партнерство, фінансова взаємодопомога;
- до їхнього складу залучають сільськогосподарські підприємства, у тому числі фермерські господарства, господарства населення, інші господарюючі суб'єкти, які одночасно виступають його власниками;
- період використання та розмір позики, що видається членам кооперативу на суто виробничі цілі, визначаються з урахуванням кредитоспроможності позичальника;
- ресурсна база формується із початкових (одноразових) та пайових внесків членів кооперативу, доходів від діяльності кредитного кооперативу, коштів кредитного фонду багатофункціонального кооперативу, а також коштів приватних осіб та усіх зацікавлених у розвитку сільського господарства підприємств і організацій, у тому числі місцевих рад [2, с. 126].

Розглядаючи питання фінансування та кредитування сільськогосподарських підприємств, зазначимо, що кредитні кооперативи (товариства, спілки) не можуть здійснювати безпідставне кредитування господарюючого суб'єкта, тобто вони лише сприяють фінансово-кредитному забезпеченню свого члена, а не є одним із способів отримання коштів на безповоротній основі. У цьому контексті особливо важливо встановити кредитоспроможність та фінансову надійність позичальника. З цією метою варто скористатися розробленою (скороченою) методикою прогнозування майбутнього врожаю підприємств степової та лісостепової зони, що базується на системі рейтингів [3, с. 20-21]. Доцільність використання методики зумовлена тим, що в умовах високої зношеності основних засобів, занепаду галузі тваринництва, найбільш прийнятною заставою як для кредитора, так і для самого позичальника виступає урожай майбутнього періоду.

Удосконалимо методику прогнозування майбутнього врожаю відповідно до особливостей діяльності кредитних кооперативів та визначимо її як методику прогнозування фінансових надходжень від реалізації майбутнього врожаю.

До основних переваг методики можна віднести:

- зрозумілість як для кредитора, так і для позичальника;

- можливість визначення прогнозованого розміру кредиту власником підприємства без залучення сторонніх суб'єктів і за мінімальних витрат;
- швидкість і простоту розрахунків;
- використання інформації, що не містить комерційної таємниці підприємств.

А врахування таких даних, як форма власності, основні напрями виробничої діяльності, наявність додаткових видів застави, вплив природних факторів та орієнтація на світові реалізаційні ціни дають можливість кредитору максимально точно спрогнозувати фінансові надходження підприємства та визначити економічно обґрунтований розмір позики.

Використавши дану методику, керівництво сільськогосподарського підприємства може орієнтуватися на приблизний розмір кредиту, а отже здійснювати обґрунтоване прогнозування та планування своєї діяльності.

Проведемо відповідні розрахунки для досліджуваної вибірки підприємств за три роки. Відбір підприємств проводився за такими ознаками:

- приналежність до однієї галузі – сільськогосподарська;
- розташування в одному природно-кліматичному поясі – лісостеп;
- однакова організаційно-правова форма – товариство з обмеженою відповідальністю;
- вид економічної діяльності – виробництво сільськогосподарської продукції.

Отже, для дослідження були обрані 18 підприємств Черкаської області, яка має потужний сільськогосподарський потенціал, а саме:

- продукція агропромислового комплексу займає дві третини продукції, що виробляються в області;
- за обсягами виробництва область входить у першу десятку регіонів України, а за виробництвом на душу населення займає лідируючі місця.

Відповідно до даної методики підприємствам, що мають найвищий рейтинг, присвоюють рейтинг «А» (А1 – якщо хоча б один із часткових рейтингів має середній показник), середній – «В», найнижчий – «С».

Загальний рейтинг кожного досліджуваного суб'єкта господарювання буде складатися із часткових рейтингів (ЧР):

- форма власності підприємства – ЧР1;
- диверсифікація діяльності – ЧР2;
- наявність інших видів застави – ЧР3.

Так, при визначенні часткового рейтингу підприємства за формою власності оцінюється, у першу чергу, спроможність господарства повною мірою відшкодувати витрати, понесені на поліпшення сільськогосподарських угідь, для збільшення їх продуктивності і, як наслідок, – отримання максимальної врожайності культур з одиниці площі.

Виходячи з того, що короткострокове використання земель сільськогосподарського призначення не дозволяє повною мірою забезпечити відтворення природної родючості ґрунтів, а відшкодування капітальних витрат, понесених на їх поліпшення, вимагає тривалого часу, найбільший коефіцієнт застосовують до підприємств, що мають приватну форму власності, а найменший – до підприємств, що орендують землю.

Потрібно врахувати і той факт, що суб'єкти господарювання для підвищення ефективності діяльності можуть залучати додаткові земельні ресурси зі сторони на умовах короткострокової чи довгострокової оренди. А тому показник загального часткового рейтингу підприємства за формою власності буде

складатися із суми значень, обрахованих окремо по кожному виду земель (таблиця 1).

Якщо у результаті частковий рейтинг за формою власності становить більше 2,5, господарству присвоюється рейтинг «А», більше 1,5 – «В», менше 1,5 – «С». Так як досліджувані господарства орендують землю, тому всі без винятку отримують найнижчий ЧР1 – «С».

Зважаючи на підвищену чутливість сільськогосподарських підприємств до коваріантних ризиків (пов'язаних з кліматичними і макроекономічними умовами), особливу увагу під час прогнозування необхідно звертати на диверсифікацію діяльності та наявність власного майна у підприємства, що за необхідності може виступити додатковим забезпеченням позики. Так, щодо сільського господарства науковці виділяють чотири типи диверсифікаційних процесів [4, с. 150-153]:

- диверсифікація шляхом виробництва нетрадиційної продукції пов'язана з діяльністю, що передбачає вирощування нетрадиційних культур і тварин;
- традиційна диверсифікація передбачає переробку сільськогосподарської сировини, тобто основною стратегією є додавання цінності сільськогосподарській продукції з подальшим її маркетингом. Інші види діяльності у цій категорії можуть включати переробку продукції лісівництва і зміну виробничої галузі;

- диверсифікація на основі виробництва несільськогосподарської продукції (надання послуг). Найпоширеніші види діяльності у цій групі пов'язані з сільським туризмом (забезпечення житлом й харчуванням, організація риболовлі та походів тощо), а також із різноманітними видами підприємницької діяльності (будівництво, надання транспортних і побутових послуг);

- агроекологічна диверсифікація, у т. ч. збереження ландшафтів і виробництва органічних добрив.

У разі, якщо дохід підприємства від реалізації продукції тваринництва складає 25-30% або суб'єкт господарювання має два додаткових джерела надходження коштів, що не пов'язані із реалізацією сільськогосподарської продукції (у розмірі не менше 5% валового доходу від кожного), суб'єкту господарювання присвоюється ЧР2 – «А», одне – «В», жодного – «С». За наявності не менше двох додаткових забезпечень (велика рогата худоба, свині, сільськогосподарська техніка, нерухомість (склади, елеватори, зерносушарки тощо) підприємство отримує найвищий рейтинг – «А», один – «В», за відсутності додаткового майна підприємству присвоюється рейтинг «С».

Більша частина досліджуваних об'єктів у своїй діяльності орієнтується не лише на отримання доходу від реалізації зернової продукції, а намагається максимально диференціювати джерела надходження коштів. Відповідно до проведених розрахунків, 44,4% із загальної кількості господарств присвоєно середній рейтинг «В», 33% – найнижчий «С» і 22,6% отримали найвищий рейтинг «А». Це

підтверджує той факт, що досліджувані сільськогосподарські підприємства спеціалізуються переважно на вирощуванні зернових та мають слабо розвинене тваринництво.

Потрібно зазначити і те, що, незважаючи на високу зношеність майна сільськогосподарських підприємств досліджуваної вибірки, лише трьома був присвоєний найнижчий ЧР3 – «С». Також у ході аналізу було виявлено, що майже 60% підприємств можуть надати під заставу позики переважно два об'єкта нерухомості, решта 28% мають у своєму розпорядженні не більше одного додаткового забезпечення – така тенденція спостерігається протягом усього досліджуваного періоду.

Аналізуючи вищенаведені результати, зазначимо, що лише одне підприємство із досліджуваної вибірки отримало найнижчий загальний рейтинг позичальника. Поряд із цим спостерігалася поступова тенденція до зменшення питомої ваги у загальній вибірці сільськогосподарських підприємств, що отримали загальний рейтинг позичальника «А» («А1») – з 70% до 55,5% за три роки.

Суттєвого зменшення (на 24%) зазнала група підприємств, що отримали найвищий рейтинг «А» за кожним із часткових рейтингів. Це було спричинено погіршенням ЧР2. Отже, об'єкти дослідження, що отримали найвищий рейтинг «А» за усіма позиціями дослідження, можуть пропонувати у вигляді застави трудомісткі та складні за агротехнічними умовами вирощування сільськогосподарської культури: соняшник, кукурудзу, цукрові буряки. Підприємства із загальним рейтингом «(А1)», а також «В», «С» через об'єктивні причини неспроможні належним чином забезпечити високий технічний та технологічний рівні виробництва сільськогосподарської продукції, тому можуть використовувати у вигляді застави лише ранні зернові.

Наступним етапом дослідження визначення економічно обґрунтованого розміру позики, яку може надати своєму члену кредитний кооператив, є розрахунок грошового еквіваленту майбутнього врожаю заставної культури. Для його визначення варто врахувати низку чинників:

- природних і антропогенних. Неприятливі погодні умови, природні втрати, розповсюдження шкідників та хвороб, навіть за умов виконання всіх агротехнічних заходів можуть стати ключовими чинниками у недоотриманні значної частини врожаю з одиниці площі;

- розмір сільськогосподарського підприємства за земельною площею. Велико- та середньотоварні господарства мають перевагу перед малими у використанні ресурсо- та енергозберігаючих технологій та характеризуються більш стійким фінансовим становищем. Тому при визначенні прогнозованої виручки від реалізації для підприємств із площею сільгоспугідь менше 1000 га доцільно застосовувати знижувальний коефіцієнт 0,1;

- розмір середньої урожайності відповідної культури за останні п'ять років. Щоб попередити необ-

Таблиця 1

Порядок визначення
рейтингу підприємства за формою власності

Форма власності	Позначення	Коефіцієнт	Розрахунок ЧР1
Приватна (земельні паї не виділені в натурі)	Ф1	4	4 x % земель Ф1 + 3 x % земель Ф2 + 2 x % земель Ф3+ 1 x % земель Ф4
Колективна	Ф2	3	
Державна	Ф3	2	
Приватна (земельні паї виділені в натурі)	Ф4	1	

грунтоване завищення реальних показників господарствами-позичальниками, для розрахунку варто використовувати фактичні дані не окремого виробника, а середній показник урожайності господарств району (області);

- рівень світових цін на відповідну продукцію.

Особливе значення для визначення максимального розміру позички має термін, протягом якого господарюючий суб'єкт є членом кооперативу, що підтверджує його надійність та відповідальність за зобов'язаннями. Тому при розрахунку розміру кредиту для підприємств, що є членами кооперативу менше 2 років, варто застосовувати знижувальний коефіцієнт 0,1.

Розрахунок прогнозованої урожайності для конкретного підприємства визначається на базі узагальненого коефіцієнту (таблиця 2) та середньої урожайності культури.

Таблиця 2

Сукупний коефіцієнт впливу негативних факторів на урожайність сільськогосподарських культур

Показник	Рейтинг підприємства		
	A (A ₁)	B	C
Несприятливі погодні умови	1,43	0,73	0,35
Середні погодні умови	1,51	1,00	0,60
Сприятливі погодні умови	1,49	1,09	0,84

Отже, застава вартість урожаю майбутнього періоду та розмір позички має обчислюватися за такою формулою:

$$\Pi = Y \times C \times (1 - D - P - T), \quad (1)$$

де Π – розмір позички; Y – прогнозна урожайність сільськогосподарської культури; C – світова ціна; D – дисконт (для підприємств за рейтингом «А» – 0,1; «В» – 0,15; «С» – 0,2); P і T – застосування знижувальних коефіцієнтів за розміром сільськогосподарських угідь і тривалістю членства у кооперативі відповідно.

Висновки з проведеного дослідження. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки:

- економічно обґрунтований розмір позички для досліджуваних сільськогосподарських підприємств розраховується на 1 га посіву озимої пшениці. Досліджувані підприємства могли б використати в якості застави також кукурудзу та соняшник;

- загальний розмір кредиту буде варіюватися залежно від розміру площі під відповідну культуру у кожного окремого господарства.

Погашення позик кредитного кооперативу повинно здійснюватися за рахунок відчуження у позичальника відповідної частини застави. Для таких цілей при кредитному кооперативі може створюватися збутовий відділ або цю функцію може взяти на себе сформована централізована служба багатофункціонального кооперативу, учасники якого одночасно можуть бути і членами спеціалізованого кредитного кооперативу.

Підсумовуючи, відзначимо, що розвиток спеціальних кредитних структур не дозволить вирішити усі фінансові проблеми, що виникають у сільськогосподарських підприємств, але, безумовно, зможе стати фінансовою основою для розвитку та часткового забезпечення створення переробних господарств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Besley, T. How do Market Failures Justify Interventions in Rural Credit Markets? The World Bank Research Observer. Washington, D.C., World Bank, 1994. – Vol. 9, No. 1, pp. 27-47.
2. Чепка В.В. Кооперативні об'єднання у сільському господарстві: функціонування та фінансування // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – Вип. 1(128). – К., 2012. – С. 125-128.
3. Харсун А. Почем фермеры? // Бизнес. – 2001. – № 40 – С. 20-21.
4. Калантай Н.О. Концептуальні аспекти сільськогосподарської диверсифікації / Удосконалення економічного механізму функціонування аграрних підприємств в умовах невизначеності : зб. наук. праць Між нар. наук.-практ. конф., 19-20 травня 2004 р. – К. : КНЕУ, 2004 – С. 150-153.